ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς βαθμῶν τῆς βεβαιότητος, ἢ πιθανότητος, τῆς ὁποίας εἶναι ἐπιδεκτικὰ τὰ διάφορα πράγματα, ὁπῦ ἠμπορῦμε νὰ εἴμαι αὐτικείμενα τῆς γνώσεώς μας.

Ὅλαι αἱ γνώσεις μας σρέφονται, καθὼς εἴπαμεν ἀνωτέρω, ἢ περὶ τινὼ ὕπαρξιν τῆς πραγμάτων, ἢ περὶ τὰς ποιότητας τῆς ἰδίων, ἢ περὶ τὰς ἀναφοράς τως. Λοιπὸν πρέπει νὰ ἰδῦμεν ποίως βαθμὼς βεβαιότητος, ἢ πιθανότητος ἠμπορεῖ νὰ ἔχεν αὐταὶ αἱ διάφοροι γνώσεις.

ΑΡΘΡΟΝ Α'.

Περὶ τῆς βαθμῶν τῆς βεβαιότητος τῆς γνώσεώς μας ὡς πρὸς τινὼ ὕπαρξιν τῆς πραγμάτων.

Ἀρχίζωντας ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν τῆς πραγμάτων, δύω εἴδη ὐσιῶν γνωρίζομεν, τῦτ' ἔσιν ὐσίας πνευματικὰς, καὶ ὐσίας σωματικάς.

Ἀναμεταξὺ εἰς τὰς αὐτὰς ὐσίας γνωρίζομεν τινὼ ὕπαρξιν 1.) τῆς ἰδικῆς μας ψυχῆς. 2.) τῦ Θεῦ. 3.) τῆς Ἀγγέλων. 4.) τῆς ψυχῆς τῆς ἄλλων ἀνθρώπων. 5.) τῆς ψυχῆς τῆς ἀλόγων ζώων.

Ὑποκάτω εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὑλικῶν ὐσιῶν, τῆς ὁποίων γνωρίζομεν, ἢ ἠμπορῦμεν νὰ γνωρίσωμεν τινὼ ὕπαρξιν, ὑπάγονται χωρικῶς ὅλα τὰ σώματα. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ὅπόσης, καὶ μὲ ἴσως βαθμὼς πιθανότητος τινὼ ὕπαρξιν ὅλων τῶν ὐσιῶν.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΧΟΛΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

§. Α'.

Περὶ τῆς πνευματικῶν, ἢ ἀΰλων ὐσιῶν.

Τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχῆς μας, τοῦτ' ἔστι τοῦ ὄντος ἐκείνου, ὁποῦ νοεῖ ἐν ἡμῖν, τὴν γνωρίζομεν ἀμέσως, καὶ μὲ βεβαιότητα ἀπόλυτον καὶ μεταφυσικήν· ἐπειδὴ ἀφ' ὧν γνωρίζομεν τὰς νοήσεις μας, δὲν ἠμποροῦμεν, διὰ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀντιφάσεως, νὰ μὴν γνωρίζωμεν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ὄντος ἐκείνου, ὁποῦ μέσα εἰς ἡμᾶς νοεῖ· διὰ τί, ὅσα ἡ νόησις μία ἐνέργεια, καὶ ἡ ἐνέργεια μὴ δυναμένη νὰ εἶναι, ἀνίσως δὲν ὑπάρχῃ τὸ ἐνεργοῦν, ἤθελεν εἶναι φροφανὴς ἀντίφασις νὰ ὑφίσταται εἰς ἡμᾶς ἡ νόησις, καὶ τὸ ὄν, ὁποῦ νοεῖ, νὰ μὴν ὑφίσταται.

Τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἔχομεν παρομοίως βεβαιότητα μεταφυσικήν, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι τῆς ἐδικῆς μας ψυχῆς ἔχομεν γνῶσιν ἄμεσον, καὶ ἐνάργειαν κατ' αἴσθησιν, καθὼς ἤθελεν εἰπῇ ὁ Κονδυλλιάκ· καὶ τοῦ Θεοῦ ἔχομεν ἀποδεικτικήν, ἢ ἐνάργειαν καὶ λόγον, καθὼς ἤθελεν εἰπῇ ὁ ἴδιος.

Ὁ ξόπος ὅμως, μὲ τὸν ὁποῖον ἀποκτῶμεν μίαν γνῶσιν εἴτε ἄμεσον, εἴτε ἔμμεσον, εἴτε δι' αἰσθήσεως, εἴτε διὰ λόγου, δὲν προξενεῖ καμμίαν μεταβολὴν εἰς τὸν βαθμὸν τῆς βεβαιότητος, ἡ ὁποία εἶναι παντοτε ἡ αὐτὴ ὁπόταν ἐρείδηται βεβαίως εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἀντιφάσεως, ὅ ὅτι ὁπόταν γνωρίζηται βεβαίως ἀδυνατον τὸ ἐναντίον.

Λοιπὸν ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν τῆς ἐδικῆς μας ψυχῆς ἀποδείχνεται μεταφυσικῶς ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ ἔτως·

Ἡ ἐδικήμας ψυχὴ, ἢ ὑφίσταται ἀφ' ἑαυτῆς, ἢ ἔχει τὴν ὕπαρξιν ἀπὸ ἄλλον.

Ὅτι δὲν ὑφίσταται ἀφ' ἑαυτῆς, εἴμεθα βέβαιοι μεταφυσικῶς· ἐπειδὴ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι αὐτὴ δὲν γνωρίζει εἰς τὸν ἑαυτόν της τοῦτο· καὶ θέλομεν δείξει ἀλλοῦ, ὅτι κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα, εἶναι καὶ φροφανὴς ἀντί-

φασις,

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΤΑΤΑΚΗΣ

Ε.Υ.Δ. ΤΗΣ ΕΠΕΑΕΚ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

φασις, ὁπῶ σ'ν ὂν νοητικὸν νὰ ἔχῃ τὼ δωάμιν τῶ νὰ ὑφίσαται ἀφ' ἑαυτῶ τε, κὴ νὰ μὴ τὸ γνωρίζῃ.

Μένει λοιπὸν νὰ ἔλαβεν ἡ ψυχή μας τὼ ὕπαρξίν της ἀπὸ ἄλλον.

Ἀλλὰ ἐκεῖνος, ὁπῶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τὸ εἶναι, πρέπει καὶ αὐτὸς ἢ νὰ ἔλαβε τὼ ὕπαρξίν τε ἀπὸ ἄλλον, ἢ νὰ τὴν ἔχῃ ἀφ' ἑαυτῶ τε. Ἀλλ' ἀνίσως καὶ αὐτὸς ἐλάμβανε τὼ ὕπαρξιν ἀπὸ ἄλλον, καὶ ἐκεῖνος πάλιν ἀπὸ ἄλλον ἐπ' ἄπειραν, χωρὶς νὰ ὑρίσκετο κάνενα ὂν, ὁπῶ νὰ ἔχῃ τὸ εἶναι παρ' ἑαυτῶ, ἤθελεν εἶναι μία σειρὰ συνεχὴς ἀποτελεσμάτων, χωρὶς τὸ πρῶτον αἴτιον, τὸ ὁποῖον εἶναι σαφὴς αὐτίφασις· διὰ τὶ, ἀφ' ὧ σηκωθῇ ἡ πρώτη αἰτία, σηκόνεται ὁμοίως καὶ τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα, καὶ ἐπομένως ὅλα τὰ ἄλλα ἀποτελέσματα. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑφίσαται ἀναγκαίως μία πρώτη αἰτία, σ'ν πρῶτον ὂν ὑφισάμενον ἀφ' ἑαυτῶ τε, καὶ παρεκτικὸν τῆς ὑπάρξεως τῶ ἄλλων· κὴ αὐτὸ τὸ πρῶτον ὂν, εἶναι ἐκεῖνο, ὁπῶ ὀνομάζομεν Θεόν.

Οὕτως ἀφ' ὧ ὑπετέθη ἡ ὕπαρξις τῆς ἐδικῆς μας ψυχῆς, διὰ τὼ ὁποίαν εἴμεθα μεταφυσικῶς βέβαιοι, ὑπετέθη πρσέτι κὴ ὅτι αὐτὴ πρέπει νὰ ἔχῃ τὼ ὕπαρξιν ἀπὸ ἄλλον, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ τῶτο εἴμεθα παρομοίως μεταφυσικῶς βέβαιοι, κὴ ὅτι ὁ πρῶτος δημιυργὸς τῆς ὑπάρξεώς της πρέπει νὰ ἔχῃ τὼ ὕπαρξίν τε ἀφ' ἑαυτῶ τε, διὰ τὸ ὁποῖον ἔχομεν ὁμοίως βεβαιότητα μεταφυσικὴν· ἡ ὕπαρξις αὐτῶ τῶ πρώτε αἰτίε, εἴτ' ἓν τῶ Θεῶ, εἶναι μεταφυσικῶς βεβαιοτάτη.

Τῆς ὑπάρξεως τῶ Ἀγγέλων δὲν ἠμπορῶμεν μὲ τὸν ἁπλῶν φυσικὸν λόγον νὰ λάβωμεν κἀμμίαν γνῶσιν, μὲ τὸ νὰ μὴ εἶναι ἀσία ὑποπίπτσα εἰς τὰς αἰσθήσεις, κὴ μὲ τὸ νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ δειχθῇ ἡ ὕπαρξίς τες ἀναγκαία, καθὼς τῶ Θεῶ. Ἡ γνῶσις λοιπὸν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶ κρέμαται ὅλως διὰ ὅλε ἀπὸ τὼ Ἀποκάλυψιν· κὴ καθ' ὃ τοιαύτη, εἶναι βεβαιοτάτη, ὡς ἂν ὁπῶ ἐρείδεται εἰς τὸ ἄπταιστον τῶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Ε.Π.Ι.Σ.Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Θεῦ· μὲ τὸ νὰ εἶναι ὅμως μιᾶς πάξεως ἄλλης, δὲν ἀνήκει κἂν τὸ παρὸν νὰ ὁμιλήσωμεν τίποτες ἐπὶ αὐτῆς.

Διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, δὲν ἔχομεν μήτε μεταφυσικὴν, μήτε φυσικὴν βεβαιότητα, ἀλλὰ μόνον τὴν ἠθικήν.

Τὸ ὁποῖον ἂς νὰ τὸ καταλάβωμεν σαφέστερα, συμφέρει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι αἱ βάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐρείδεται ἡ ἠθικὴ βεβαιότης εἶναι δύω, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀναλογία καὶ ἡ αὐθεντία, ἢ μαρτυρία τῶν ἄλλων.

Ἡ ἀναλογία ἐρείδεται εἰς τὸν ἀμετάστατον καὶ καθολικὸν νόμον τῆς φύσεως „ ὅτι τὰ ὅμοια ἀποτελέσματα προέρχονται ἀπὸ ὁμοίας αἰτίας „ καὶ ἀνάπαλιν.

Λοιπὸν τὰ τεκμήρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γνωρίζομεν τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, εἶναι τὰ σημεῖα, ὁποῦ μᾶς δίδουν τὸ ὅτι αἰσθάνονται, συλλογίζονται, ἐνθυμοῦνται, καὶ ἐνεργοῦν καθὼς ἡμεῖς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συμπεραίνομεν, ὅτι ὑφίστανται καὶ εἰς αὐτοὺς μία οὐσία παρομοία μὲ ἐκείνην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρέμανται εἰς ἡμᾶς αἱ εἰρημέναι δυνάμεις, τοῦτ' ἔστι μία ψυχή.

Ἡ ἰδία ἀναλογία μᾶς κάμνει νὰ γνωρίσωμεν τὴν ὕπαρξιν μιᾶς ψυχῆς εἰς τὰ λοιπὰ ζῶα κατωτέρας βέβαια φύσεως, ὅμως ἁπλῆς καὶ αὐτῆς· ἐπειδὴ βλέπομεν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ζῶα, σημεῖα προφανέστατα, ἀγχαλὰ μικρότερα καὶ ἀτελέστερα, τῶν δυνάμεων ἐκείνων, ὁποῦ ἐξύρομεν, ὅτι δὲν ἀνήκουν, ἂς εἰς μίαν οὐσίαν ἁπλῆν.

Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ψυχαὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἄλλων ζώων, ὄντας φύσει ἁπλαῖ, δὲν ἠμποροῦν νὰ ὑποπέσουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἔχωμεν φυσικὴν βεβαιότητα τῆς ὑπάρξεώς των· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ δειχθῇ ἀπολύτως ἀδύνατον, ὅτι ἠμποροῦσαν νὰ δώσουν αὐταὶ τὰ σημεῖα καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν μίαν ψυχὴν (διατί ὁ Θεὸς ἠμποροῦσε βεβαιό-

βεβαιότατα νὰ κινήσῃ ἕνα σῶμα ἄψυχον εἰς τόπον ὁπῶ, χωρὶς νὰ ἔχῃ ψυχὴν, νὰ δίδῃ τὰ ἴδια σημεῖα), δὲν ἠμπορῶμεν νὰ ἔχωμεν τὴν μεταφυσικὴν βεβαιότητα.

Μένει ὡς τόσον ἡ ἠθικὴ βεβαιότης, ἡ ὁποία ἐντεῦθα εἶναι εἰς τόσον βαθμόν, ὥστε εἰς τὴν πεῖραν εἶναι πολλὰ πλησίον εἰς τὴν φυσικὴν καὶ μεταφυσικήν· ἐπειδὴ ὁμιλῶντας μὲ ἄλλους, καὶ ἀκούοντας νὰ ἀποκρίνωνται, δὲν εἶναι χάνος ἀπὸ ἡμᾶς, ὁπῶ νὰ ἔχῃ ἀμφιβολίαν μεγαλητέραν ὅτι ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς μία ψυχὴ, ἀπὸ ἐκείνην ὁπῶ ἔχει ὅτι ὑπάρχει ἡ ἰδικήτης.

§. Β'.

Περὶ τῶν ὑλικῶν ὄντων.

Διὰ τὴν ὕπαρξιν τῶν ὑλικῶν ὄντων, ὅ ἐστι τῶν σωμάτων, δὲν ἔχομεν ἄλλην βεβαιότητα ἀδιάφορον τὴν φυσικὴν, ὅταν λαμβάνωμεν τὴν γνῶσιν τῆς μὲ τὰς ἰδίας μας αἰσθήσεις, καὶ τὴν ἠθικὴν, ὁπόταν τὴν συμπεραίνωμεν ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν, ἢ ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἄλλων.

Μεταφυσικὴν βεβαιότητα δὲν ἠμπορῶμεν νὰ λάβωμεν, ἐπειδὴ ἡ γνῶσις τῆς ὑπάρξεως τῶν σωμάτων δὲν ἐρείδεται, οὐδὲ εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, καὶ ἀπὸ αὐτὰς ἡ ὕπαρξις τῶν σωμάτων δὲν συμπεραίνεται ἀναγκαίως. Τωόντι ποσάκις ὀνειρώττοντας δὲν μᾶς φαίνεται ὅτι βλέπομεν καὶ πιάνομεν μυρία πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι παρὸν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, καὶ ἴσως μήτε ἐσάθησαν ποτὲ εἰς τὸν κόσμον; καὶ ποῖος μᾶς βεβαιόνει ὅτι δὲν ὀνειρώττομεν παντοτινὰ, καὶ ἡ ὕπαρξις τῶν σωμάτων δὲν εἶναι μία ἀπάτη ἁπλῆς φαντασίας;

Ἕνας τέτοιος λόγος ἔκαμε βεβαιότατα μερικοὺς νὰ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

καταντήσω εἰς τὸ νὰ ἀρνῶνται τὴν ὕπαρξιν τῶν σωμάτων· τὸ ὁποῖον ἐγὼ ςοχάζομαι πῶς τὸ ἔκαμαν περισσότερον ἀπὸ σῦα πνεῦμα φαντασίας καὶ ἀτοπίας, παρὰ ἀπὸ ἐσωτερικὴν πληροφορίαν· καὶ δὲν ἐξαιρῶ μήτε τὸν περίφημον Μπερκλάϋ, ὁ ὁποῖος ἔκρινεν εὔλογον νὰ κάμῃ σῦα βιβλίον ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν· διατί αὖ αὐτὸς ποτὲ, ἢ κανένας ἄλλος ἐπληροφορεῖτο ὅτι δὲν ὑφίσταται κανένα σῶμα, δὲν ἤθελε ςοχασθῇ ποτὲ μήτε νὰ ὁμιλήσῃ, μήτε νὰ γράψῃ περὶ τούτου· ἐπειδὴ διὰ νὰ φανῇ σύμφωνος ἑαυτῷ, ἔπρεπε νὰ εἶναι πληροφορημένος καὶ ὅτι δὲν ὑφίστανται μήτε φωνητικὰ ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα νὰ ὁμιλήσῃ, μήτε ἐργαλεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα νὰ γράψῃ, καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὰ νοήματά του.

Λοιπὸν, μ' ὅλον ὅπου διὰ τὴν ὕπαρξιν τῶν σωμάτων δὲν ἠμπορῶμεν νὰ ἔχωμεν τὴν μεταφυσικὴν βεβαιότητα, ἔχομεν ὅμως ἀρκετὰς πεῖρας, διὰ νὰ ἀποκλείσωμεν φυσικῶς κάθε ἀμφιβολίαν, καὶ νὰ ἐμπεδώσωμεν τὴν βεβαιότητα ἐκείνην, ὅπου ὠνομάσθηκε μὲν φυσικὴ, εἶναι δὲ πολλὰ πλησίον εἰς τὴν μεταφυσικήν.

Διατὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ὅπου δὲν αἰσθάνεται, ὅτι ἄλλο εἶναι νὰ φαντάζηται τὸν Ἥλιον, καὶ ἄλλο νὰ τὸν βλέπῃ, ἢ νὰ φαντάζηται τὸ πῦρ, ἢ νὰ τὸ πιάνῃ. (1)

Καὶ

---

(1) Ἡ ςαθερότης, καὶ ἡ συνάφεια, ὅπου ἔχουν πρὸς ἄλληλα τὰ ἐκτὸς ἡμῶν αἰτιατά μας, εἶναι ὡσαύτως μία μεγάλη ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεώς των. „ τὰ αἰτιατά, λέγει ὁ Χὺμ (Treatise of human Nature Βιβλ. Α'. Μέρ. Δ'. Τμῆμ. Β'.), εἰς τὰ ὁποῖα ἀποδίδομεν μίαν ὕπαρξιν ἔξω ἀπὸ ἡμᾶς, ἔχουν μίαν ἰδιαιτέραν ςαθερότητα, ἡ ὁποία τὰ διαφέλλει ἀπὸ ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις πρέπει μόνον ἀπὸ τὴν ἐδικήν μας φαντασίαν. Ἐκεῖνα τὰ ὄρη, ἐκεῖναι αἱ οἰκίαι, ἐκεῖνα τὰ δένδρα, ὅπου εἶναι τώρα ὑπὸ τὰς ὀφθαλμούς μας, πάντοτε μοὶ ἐφάνησαν εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν· καὶ ὁπόταν τὰ χάνω ἀπὸ τὴν ὄψιν μας, ἢ κλείωντας τὰς ὀφθαλμούς, ἢ γυρίζωντάς τας ἀλλοῦ, πάλιν ἔρχονται ἐμπρός μου, χωρὶς καμμίαν ἀλλοίωσιν, ὁπόταν τὰ ξαναβλέπω. Τὸ γραββάτι μου, τὸ χαρτί μου

μου

Καὶ αὐίσως τινὰς ἤθελε πισδύση ὅτι τὸ νὰ φανταθῇ τὴν φωτίαν, καὶ νὰ τὴν πιάσῃ εἶναι σὶ καὶ τὸ αὐτὸ, ἂς τὴν φανταθῇ πρῶτον, καὶ ἔπειτα ἂς τὴν πιάσῃ· μάθημα σωύτομον καὶ πιθανὸν, λέγει ὁ Λώκιος (Βιβλ. Δ'. Κεφ. ια'.), τὸ ὁποῖον δὲν θέλει ξεκαθαρίσῃ αὖ ἡ φωτία εἶναι σῦα ὂν πραγματικὸν, ἢ σῦα καθαρὸν παίγνιον τῆς φαντασίας.

Τὴν γνῶσιν ὅμως τῆς ὑπάρξεως σνὸς σώματος, δὲν τὴν ἀποκτᾶμεν παύποτε μὲ τὰς ἰδίας ἡμῶν αἰσθήσεις, ἀλλὰ πότε τὴν παράγομεν ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν, καὶ πότε ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ἄλλων, καὶ τότε δὲν ἠμπορᾶμεν νὰ ἔχωμεν, εἰμὴ ἠθικὴν βεβαιότητα, ἡ ὁποία εἶναι πολλὰ κατωτέρα ἀπὸ τὴν φυσικήν· ἐπειδὴ κανεὶς ποτὲ δὲν θέλει εἶναι τόσον βέβαιος ὅτι εἶναι πῦρ εἰς σῦα τόπον, βλέπωντας καπνὸν, ἢ ἀκόων-

---

μην ζαπέζιον, τὰ βιβλία μου μοὶ παραζαίνονται παύποτε κατὰ τὸν αὐτὸν ζόπον, καὶ δὲν μεταβάλλονται τελείως, ὅσην ἀκόμη καὶ αὖ κάμω τὸν νὰ τὰ θεωρῶ, καὶ νὰ τὰ ἀντιλαμβάνωμαι. Τὸ ἴδιον ἀκολυθεῖ καὶ διὰ ὅλας τὰς λοιπὰς παρομοίας, τῶν ὁποίων τὰ ἀντικείμενα ὑποθέτονται, ὅτι ἔχυν μίαν ἐξωτερικὴν ὕπαρξιν, καὶ δὲν παρέρχονται ἀπὸ καμμίαν ἰδέαν καθαρῶς ἐσωτερικὴν ἀθενῆ, ἢ ἰσχυρὰν, ἐκυσίαν, ἢ ἀκυσίαν. Εἶναι ἀληθινὸν ὅτι αὐτὴ ἡ σαθερότης ὑπδέχεται ἐξαιρέσεις, διὰ τὴ τὰ σώματα πολλάκις ἀλλάζυν θέσιν καὶ ποιότητα, καὶ ὕστερα ἀπὸ μίαν μακρὰν ἀπυσίαν, ἢ διακοπὴν μόλις ἠμπορῶν ἐνίοτε νὰ ἀναγνωρισθῶν. Ὅμως καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μεταβολὰς, διατηρῶν μίαν κάποιαν συμφωνίαν, καὶ ὀξάρτησιν κανονικὴν τῶν ἄλληλα, ἡ ὁποία ἰσχυροποιεῖ τὴν ὑπόληψιν τῆς ὑπάρξεώς των. Ὁπόταν μετὰ ἀπυσίαν μιᾶς ὥρας ἐπανέλθω εἰς τὸν οἰκίσκόν μου, τὴν φωτίαν δὲν τὴν εὑρίσκω πλέον εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ὅπου τὴν ἄφησα, ὅμως εἶμαι συνηθισμένος εἰς ἄλλας περισάσεις νὰ βλέπω, ὅτι παρέρχεται εἰς ἴσον καιρὸν μία ἴση μεταβολὴ παρυσα, ἢ ἀπυσα, πλησία, ἢ πόῤῥω. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ συμφωνία εἰς τὰς μεταβολάς των, εἶναι ὁμοίως μία ἀπόδειξις χαρακτηρισικὴ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὀξωτερικῶν αὐτικειμένων, καθὼς ἡ σαθερότης των εἰς τὴν αὐτὴν σάσιν.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ Ε.Υ.Δ. ΙΣΚΕ.ΠΙ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἀκόυωντάς το ἀπὸ ἄλλον, καθὼς ὅταν τὸ βλέπῃ μὲ τὰ ἴδια τα μάτια.

Μήτε εἶναι παύτοτε ἱκανὴ ἡ ἀναλογία κὴ ἡ μαρτυρία τῶν ἄλλων νὰ παράξῃ ἠθικὴν βεβαιότητα· ἀλλ' ὡς ὅτι τὸ πλεῖσον δὲν παρέχει, παρὰ ἁπλῶν πιθανότητα, ἢ ἀμφιβολίαν.

Διὰ νὰ παράξῃ ἡ ἀναλογία ἠθικὴν βεβαιότητα τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς ἀντικειμένου, πρέπει νὰ εἶναι βεβαιωμένον, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα, ἢ τὸ φαινόμενον, ὁπὸ χρησιμεύει εἰς τεκμήριον, δὲν ἠμπορεῖ κὴ τὰς νόμους τῆς φύσεως, εἰμὴ μόνον νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν αἰτίαν ἐκείνην, διὰ μέσου τῆς ὁποίας συνάγεται ἡ ὕπαρξις. Βλέπωντας σαφύλια, εἶμαι βέβαιος ὅτι ὑπάρχει, ἢ ὑπῆρξε ποτὲ τὸ κλῆμα, ὁπὸ τὰ ἔκαμε· βλέπωντας τὴν ἠὼ (αὐγὴν), εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὀλίγον κάτω ἀπὸ τὸν Ὁρίζοντα ὑπάρχει ὁ Ἥλιος· ἐπειδὴ κὴ τὰς νόμους τῆς φύσεως ἐξεύρω ὅτι τὰ σαφύλια δὲν γίνονται ἀπὸ ἄλλο, παρὰ ἀπὸ κλῆμα, κὴ ἡ ἠὼς δὲν φαίνεται, παρὰ ἀφ' ἧς πλησιάσει ὁ Ἥλιος εἰς τὸν Ὁρίζοντα. Ὁπόταν ὅμως ἐκεῖνος ὁ παλαιὸς Φιλόσοφος, ἐρρίμμένος ἀπὸ τὸ κῦμα τῆς θαλάσσης εἰς μίαν ἀκτὴν, βλέπωντας ἐκεῖ κεχαραγμένα σχήματα γεωμετρικὰ, ἐχάρηκε συμπεραίνωντας ὅτι ἐκεῖ ἐκατοικοῦσαν Γεωμέτραι, ἠμποροῦσε νὰ τὸ συμπεράνῃ τοῦτο μὲ μεγάλην πιθανότητα, ὄχι ὅμως νὰ λάβῃ κὴ ἠθικὴν βεβαιότητα· ἐπειδὴ σχήματα γεωμετρικὰ ἠμποροῦν νὰ γραφοῦν κὴ ἀπὸ σφα, ὁπὸ δὲν ἐξεύρει τὴν γεωμετρίαν, ἠμποροῦν ἀκόμι νὰ γραφτοῦν κὴ ἀπὸ τύχης.

Ὁμοίως κὴ ἡ μαρτυρία τῶν ἄλλων διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ παράξῃ μίαν ἠθικὴν βεβαιότητα, πρέπει νὰ δειχθῇ ἠθικῶς ἀδύνατον, ὅτι ἐκεῖνοι εἶναι ἠπατημένοι ἐπάνω εἰς τὴν ὕπαρξιν ἐκείνου, ὁπὸ μᾶς ἀναφέρουν, ἢ ὅτι θέλουν νὰ ἀπατήσουν ἡμᾶς (1).

c Ὅτι

(1) Ἡ πίστις, ἢ τὸ ἔργον τοῦ πιστεύειν δὲν εἶναι ἄλλο, κατὰ τὸν Χαμ

Ο"τι ὑπάρχει τὸ Βυζάντιον, καὶ ἡ Α'λεξανδρεια, καθενὰς θέλει τὸ κρατήσει δι' βέβαιον, μ' ὅλον ὁπῶ δὲν ἴδεν αὐτὰς τὰς πόλεις· ἐπειδὴ ἡ ἀφήγησις τῆς ὑπάρξεώς τας ἐβεβαιώθη ἀπὸ τόσους πολλοὺς, καὶ τόσον ὁμοφώνως, ὁπῶ εἶναι ἠθικῶς ἀδιώατον νὰ ἠπατήθησαν αὐτοὶ ὅλοι, ἢ νὰ ἠνώθησαν δι' νὰ μᾶς ἀπατήσεν. Ο"τι ὅμως εἰς τὸ μεσημβρινὸ Α'μερικὸ ὑφίσαται σ"α γένος γιγάντων (1), δὲν ἠμπορῶμεν νὰ τὸ ἔχωμεν δι' βέβαιον, μ' ὅλον ὁπῶ μερικοὶ θρηνται τὸ διηγήθησαν, ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶναι ὀλίγοι, καὶ τὰ λόγιά τους ἀσύμφωνα. Ο"τι δὲ ἡ μαρτυρία τῶν ἄλλων εἶναι ἐπιδεκτικὴ πίστεως καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ὅ ἐστι ποία θρασύτερον, καὶ ποία ὀλιγώτερον, θέλομεν ὁμιλήσει εἰς τὸ ἀκόλουθον Τμῆμα πλατύτερον.

Χὲμ (Treatise of human Nature Βιβλ. Α'. Μέρ. Γ'. Τμήμ. Ζ'.) παρὰ ἡ τόσον ζωηρὰ ἀντίληψις μιᾶς ἰδέας, ὁπῶ δύσιται μὲ μίαν ἄμεσον θρησβολίαν· ὁπῶ θέλει νὰ εἰπῇ μὲ ἄλλας λέξεις, ὅτι τόσῳ θρειοτέραν πίστιν δὲν ἐμομβάνομεθα εἰς σ"α γνώμενον, ὅσῳ ζωηρότερα τὸ ἀντιλαμβανόμεθα· εἰς ζόπον ὁπῶ μᾶς φαίνεται νὰ τὸ βλέπωμεν μὲ τὰ ἴδιά μας μάτια. Ο"θεν καὶ εἰς αὔξησιν καὶ δυκολίαν τῆς πίστεως συμβάλλει πολλὰ ἡ φαντασία, τὰ πάθη, ὁ θαυμασμὸς, ἡ συνήθεια μὲ ἄλλα γνωστὰ, καὶ ἐν γένει ὅλα ἐκεῖνα, ὁπῶ συντελοῦν εἰς τὸ νὰ μᾶς κάμουν νὰ ἀντιληφθῶμεν μίαν ἰδέαν ζωηροτέραν. Ο"μως ὅσῳ δυκολώτεραι εἶναι αὐταὶ αἱ ἀπάται, τόσῳ θρειοτέρων θρέπει νὰ θροσέχωμεν ἀπὸ αὐτὰς, καὶ νὰ μὴν παραδεχώμεθα ὡς βέβαιον κάνενα γνώμενον, εἰμὴ καθ' ὅσον ἤθελεν ἔχῃ τὰς ἄνω εἰρημένας σωθήκας, ὅπερ ἔσιν, ὁπόταν δείχνεται ἠθικῶς ἀδιώατον, ὅτι εἶναι ἠπατημένοι, ἢ θέλουν νὰ ἀπατήσουν ἡμᾶς ἐκεῖνοι, ὁπῶ τὸ διηγοῦνται.

(1) Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ὁπῶ ὀνομάζονται Παταγόνοι, κάτοικοι τῆς Μαγελανικῆς Γῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἀποδίδουν μερικοὶ σ"δεκα ποδῶν ὕψος.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΥ
Ε.Υ.Δ τμήμ. ΕΤΠ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

Περὶ βαθμῶν πιθανότητος ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν τῶν πραγμάτων.

Ἐχεῖ, ὅπου λείπει βεβαιότης καὶ μεταφυσικὴ ἢ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ περὶ τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς πράγματος, δὲν μένει ἄλλο, παρὰ πιθανότης, ἢ ἀμφιβολία, ἢ ἄγνοια.

Ἡ ἄγνοια συνίσταται εἰς ἔλειψιν ἢ ἰδεῶν, ἢ γνωσμάτων τῆς συμφωνίας, ἢ διαφωνίας των. Ἀγνοῶ ἂν ὑπάρχῃ εἰς τὸν Ἥλιον ζῶα, ἐπειδὴ δὲν ἔχω ἰδέαν κανενὸς ζώου, ὅπου νὰ ἠμπορῇ νὰ ὑφίσταται εἰς ἕνα θρασυκώπατον πῦρ. Ἀγνοῶ τί λογῆς ζῶα εἶναι ὑποκάτω εἰς τὰς Πόλους, ἐπειδὴ ἀγκαλὰ ἠμποροῦν νὰ ὑπάρχουν, δὲν ἔχω μ' ὅλον τοῦτο τεκμήρια τῆς ὑπάρξεώς των.

Ἡ πιθανότης καὶ ἡ ἀμφιβολία τίθενται ἀναμεταξὺ εἰς τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν βεβαιότητα, καὶ ἐπέχουν περισσότερον, ἢ ὀλιγώτερον μέρος αὐτοῦ τοῦ διαστήματος, ὅπου εἶναι μεταξὺ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην.

Τὰ θεμέλια τῆς πιθανότητος εἶναι τὰ ἴδια τῆς ἠθικῆς βεβαιότητος, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀναλογία καὶ ἡ μαρτυρία τῶν ἄλλων, καὶ ὅσῳ περισσότερον πλησιάζει εἰς τὴν ἠθικὴν βεβαιότητα, τόσῳ μεγαλητέρα εἶναι ἡ πιθανότης.

Ἀλλὰ διὰ νὰ λογαριάσῃ τινὰς τὴν πιθανότητα, πρέπει νὰ διακρίνῃ δύω πράγματα, τοῦτ' ἔστι τὸν ἀριθμὸν τῶν δειγμάτων, καὶ τὸ βάρος αὐτῶν.

Α'. Ὡς μὲν πρὸς τὸν ἀριθμόν· ἀνίσως ἔχω ἕνα μόνον παράδειγμα ὅτι ἕνα πάθος ἀποτέλεσμα προῆλθεν ἀπὸ μίαν πάθος αἰτίαν, ξαναβλέπωντας ἕνα ἀποτέλεσμα παρόμοιον, θέλω ἔχῃ ἕνα μόνον βαθμὸν πιθανότητος, ὅτι ὑφίσταται μία τοιαύτη αἰτία. Ἂν τὰ παραδείγματα εἶναι δύω, οἱ βαθμοὶ τῆς πιθανότητος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Η. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
Ε.Υ. ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΤΣΑΚΙΡΗΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

πτος θέλειν εἶναι δύω, καὶ αὖ τὰ παραδείγματα δέκα, καὶ οἱ βαθμοὶ θέλειν εἶναι δέκα. Ἀνίσως ἔπειτα τὰ παραδείγματα εἶναι πολλάπλα, καὶ ὅλα παντοτε βέβαια καὶ ὁμοειδῆ, εἰς ξόπον ὅπε νὰ ἔχω λόγον νὰ συμπεραίνω, ὅτι σὰ τέτοιον ἀποτέλεσμα γίνεται παντοτε ἀπὸ μίαν τέτοιαν αἰτίαν, τότε ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν τε ἀποτελέσματος, θέλω ἠμπορέσει νὰ συμπέξω καὶ τὴν ὕπαρξιν τῆς αἰτίας.

Τέτο ἠμπορῶ νὰ τὸ κάμω ὁπόταν τὰ παραδείγματα εἶναι βέβαια καὶ ὁμοειδῆ. Ἀνίσως ὅμως εἶναι καὶ ἐναντία, καθεὰ ἀπὸ αὐτὰ ὀλιγοςδύει σὰ βαθμὸν τὴν πιθανότητα. Ἀνίσως ἴδον δέκα φοραῖς, ὅτι σὰ τέτοιον ἀποτέλεσμα προῆλθεν ἀπὸ μίαν τέτοιαν αἰτίαν, καὶ δύω φοραῖς ὅτι προῆλθεν ἀπὸ ἄλλας ἀνομοίας, ἡ πιθανότης δὲν ἔχει πλέον παρὰ ὀκτὼ βαθμὲς. Α"ν τὰ πρῶτα παραδείγματα εἶναι ὀκτὼ, καὶ τὰ ἄλλα τέσσαρα, μένουν τέσσαρες βαθμοὶ πιθανότητος. Ἀνίσως τὰ παραδείγματα εἶναι ἓξ εἰς κάθε μέρος, σημόνεται κάθε πιθανότης καὶ διὰ τὸ σὰ μέρος καὶ διὰ τὸ ἄλλο, καὶ δὲν μένει ἄλλο, παρὰ ἡ μόνη ἀμφιβολία.

Τὸ ἴδιον λέγομεν καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἄλλων. Ἀνίσως σὰς μόνος ἤθελε μοὶ μαρτυρήσῃ (διηγηθῇ) τὴν ὕπαρξιν σκὸς πράγματος, τὸ πρᾶγμα ἔχει σὰ μόνον βαθμὸν πιθανότητος, διὰ νὰ τὸ πιστεύσω ὡς ἀληθινόν. Οἱ δύω μάρτυρες ἔχεν δύω βαθμὲς, καὶ ἐφεξῆς ὁμοίως, ἐν ὅσῳ εἶναι σύμφωνοι· εἰδὲ καὶ εἶναι ἐναντίοι, καθεὰς ἀπὸ αὐτὲς ἀφαιρεῖ σὰ βαθμὸν πιθανότητος, ἕως ὅπε φθάνωντας ὁ ἀριθμὸς νὰ γένῃ ἴσος καὶ εἰς τὰ δύω μέρη, δὲν μᾶς μένει ἄλλο, παρὰ ἡ ἀμφιβολία.

Β'. Τὸ δὲ βάρος τῶ κάθε σημείε ἢ γνωρίσματος κάμνει συχνάκις ὅπε σὰς ὀλιγώτερος ἀριθμὸς γνωρισμάτων νὰ ἰσοδυναμῇ μὲ σὰ μεγαλήτερον, καὶ νὰ τὸν ὑπερβαίνῃ μάλιστα. Ἀνίσως εἰς δέκα φοραῖς, ὅπε ἐπαρατήρησα σὰ ὁποιονδήποτε φαινόμενον, τὰς τέσ-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΡΕΤΤΟΣ
ΕΡΓΑ ΤΗΣ Ε.Τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τέσσαρας τὸ ἴδιον καθαρῶς νὰ προέλθῃ ἀπὸ μίαν πάθε αἰτίαν, καὶ τὸ ἓξ μοὶ ἐφάνηκε, σκοτεινῶς ὅμως, ὅτι προῆλθεν ἀπὸ μίαν ἄλλην, τὰ τέσσαρα πρῶτα παραδείγματα ὑπερτερῶν τὰ ἐναντία ἓξ. Παρομοίως αἰσθάνομαι βεβαιότητα τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς πράγματος τέσσαρες ἄνθρωποι δόκιμοι, σοφοὶ, συνειθισμένοι νὰ παρατηροῦν τὰ πράγματα προσεκτικῶς, καὶ νὰ τὰ διηγῶνται καθὼς τὰ ἐπαρατήρησαν, καὶ μοὶ τὴν ἀρνεῖται ἓξ ὄχι τόσον δόκιμοι, ἢ σοφοὶ, ἢ ἀληθινοὶ, ὁ μικρότερος ἀριθμὸς ὑπερνικᾷ τὸν μεγαλήτερον.

Αὐτὰ φθάνουν ὡς πρὸς τὰ θεμέλια καὶ τὰς βάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐρείδεται ἡ βεβαιότης, ἢ ἡ πιθανότης τῆς ὑπάρξεως τῶν πραγμάτων.

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

Περὶ βαθμῶν βεβαιότητος καὶ πιθανότητος ὡς πρὸς τὰς ποιότητας τῶν πραγμάτων.

Εἰς τὰ ἴδια θεμέλια, ὅπου ἐρείδεται ἡ βεβαιότης καὶ ἡ πιθανότης τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς ὁποιουδήποτε πράγματος, ἐρείδεται καὶ ἡ βεβαιότης καὶ ἡ πιθανότης τῶν ποιοτήτων του.

Ἀρχινῶντας λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἰδίαν μας ψυχὴν, τὸ ὅτι αὐτὴ ἔχει τὴν δυνάμιν τοῦ αἰσθάνεσθαι, τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ μεμνῆσθαι, τοῦ βούλεσθαι, καὶ τοῦ ἐνεργεῖν καθ' ὅλας τὰς ἐργασίας, ὅπου κρέμανται ἀπὸ τὰς εἰρημένας δυνάμεις, ἔχομεν γνῶσιν ἄμεσον, ἢ τὴν ἐσωτερικὴν αἴσθησιν, καὶ βεβαιότητα ἀπόλυτον καὶ μεταφυσικήν. Τὸ ὅτι ὅμως ἔχει ἰδιότητα ἀσφάλειαν τὸ νὰ εἶναι ἁπλῆ καὶ ἄφθαρτος, δὲν ἔχομεν τὴν ἄμεσον, ἢ ἐποπτικὴν γνῶσιν, ἔχομεν ὅμως τὴν ἀποδεικτικὴν, ἡ ὁποία εἶναι παρομοίως βεβαία, ἐπειδὴ ἐρείδεται εἰς τὴν

τὴν ἀρχὴν τῆς ἀντιφάσεως, ὡς ἂν ὅπερ δείχνεται ἀπολύτως ἀδύνατον, καθὼς θέλομεν ἰδῆ εἰς τὴν Ψυχολογίαν, μία ὑσία σωίθετος, ἢ διὰ τοῦτο φθαρτὴ, νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν τοῦ νοεῖν.

Ὅτι αἱ εἰρημέναι δυνάμεις ὑπάρχυν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, δὲν ἔχομεν, εἰμὴ τὴν ἐξ ἀναλογίας ἠθικὴν βεβαιότητα.

Ἡ αὐτὴ ἀναλογία μᾶς κάμνει νὰ πιστεύωμεν ὅτι αἱ ἴδιαι δυνάμεις, ἀγκαλὰ πολλὰ κατώτεραι, ὑπάρχυν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἄλλων ζώων.

Εἰς τὸν Θεὸν ἀνακαλύπτομεν διὰ τῆς ἀποδείξεως μὲ μεταφυσικὴν βεβαιότητα, καθὼς θέλομεν ἰδῆ εἰς τὸν ἁρμόδιον τόπον τους, τὰς ἰδιότητας τῆς ὑσότητος, ἀϊδιότητος, παντοδυναμίας, παντοφίας, ἀπειρότητος, ἀγαθότητος, δικαιοσυνης, προνοίας, τελειότητος, τοῦ ἀτελευτήτου, καὶ ἄλλων πολλῶν.

Εἰς τοὺς Ἀγγέλους δὲν ἀνακαλύπτομεν ἀφ' ἑαυτοῦ μας ἄλλην ἰδιότητα, παρὰ ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχομεν ἀπὸ τὴν ἱερὰν Ἀποκάλυψιν, καὶ ἡ βεβαιότης τούτου, ὅπερ εἰς αὐτοὺς μὲ τοῦτο τὸ μέσον γνωρίζομεν, ἐρείδεται εἰς τὸ ἀσφαλτον τοῦ Θεοῦ· τοῦ ὅτι δηλαδὴ εἶναι πνεύματα καθαρὰ, ἀσώματοι, νοερώτεροι, τελειότεροι, καὶ μακαριώτεροι ἀπὸ ἡμᾶς, κ. τ. λ.

Τὰς ποιότητας τῶν σωμάτων τὰς γνωρίζωμεν μὲ φυσικὴν βεβαιότητα, ὁπόταν κάμνυν πραγματικῶς προσβολὴν ἐπάνω εἰς τὰ αἰσθητήριά μας, καὶ ὁπόταν τὸ αἴσθημα καὶ ἡ ἀντίληψίς τους εἶναι σαφὴς καὶ διακεκριμένη.

Εἰς τοῦτο ὅμως ζητεῖται νὰ εἶναι αἱ αἰσθήσεις καλὰ διατεθειμέναι, καὶ εἰς διάσημα τὸ πρέπον ὡς πρὸς τὰ ἀντικείμενα· ἐπειδὴ ὅπας ἰκτερικὸς, ὁ ὁποῖος διὰ ἐλάττωμα τῶν ὀφθαλμῶν του βλέπει ὅλα τὰ πράγματα κίτρινα, καὶ ὅπας πυρέσσων (θερμασμένος), ὁ ὁποῖος διὰ τὴν χολὴν, ὅπερ εἶναι διακεχυμένη ἐπάνω εἰς τὸ γλῶσσάν του, αἰσθάνεται πικρὰ ὅλα τὰ πράγματα, θέλων κάμῃ ἐσφαλμένῳ κρίσιν, ἂν θελήσῃ νὰ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Ε.Υ.Α.Π.Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

νὰ κείνων, ὅτι κάθε πρᾶγμα ἀληθινὰ εἶναι κίτεμνον, καὶ πικρόν. Καλῶ κείσιν θέλομεν κάμη καὶ ἡμεῖς, αὐίσως εἰς σῦα φῶς ἀνυδρὸν, ἢ εἰς δῖάσημα μακρυνόταπον βλέπωντας τὰ βυνὰ τεφροειδῆ, ἢ ὑπογάλαζα, κείνωμεν ὅτι ἀληθινὰ εἶναι τοιαῦτα.

Διὰ τὰς ποιότητας, ὁπῦ δὲν κάμνων πραγματικῶ προσβολῶ ἐπάνω εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, δὲν ἠμπορῶμεν νὰ κείνωμεν, πλὴ διὰ μέσυ τῆς ἀναλογίας, ἢ τῆς μαρτυρίας τῶν ἄλλων.

Ἡ ἀνάλογία εἶναι, ὁπῦ εἰς τῦτο διδυθύει τὰς πειρασοτέρας κείσεις μας, καὶ αὐίσως δὲν εἴχαμεν αὐτὸν τὸν ὁδηγόν, δὲν ἠθέλαμεν τολμήσῃ χεδὸν νὰ μεταχειρισθῶμεν κάνενα σῶμα. Ἀνίσως ἤθελα νὰ λάβω τῶν φυσικῶ βεβαιότητα τῶν ὠφελίμων, ἢ βλαβερῶν ποιοτήτων ενὸς φαγητῦ, ἢ ποτῦ, πρὸ τῦ νὰ τὰ δοκιμάσω, ἤθελα ἀποθανῇ ἀπὸ τῶν πεῖναν, κὴ δίψαν, ἐπειδὴ αὐτῶν τῶν βεβαιότητα δὲν ἠμπορῶ νὰ τὴν λάβω, πλὴ ἀφ' ἕ τὰ δοκιμάσω. Παρομοίως ποτὲ δὲν ἤθελα κινηθῇ σῦα πάτημα ἀπὸ τὸν τόπον μυ, αὐίσως πρὸ τῦ νὰ μεταποτίσω εἰς ἄλλον, ἤθελα νὰ λάβω τῶν φυσικῶ βεβαιότητα τῦ, ὅτι κὴ αὐτὸς ἠμπορῦσε νὰ μὲ βασάξῃ. Ἡ ἀνάλογία ὅμως ἀναπληροῖ τῦτο, κὴ αὐτῶ πάλιν εἰς πολλὰ μέρη τῶν ἀναπληροῖ ἡ μαρτυρία τῶν ἄλλων. Ὅθεν τὰ σώματα τὰ μεταχειριζόμεθα μὲ σφιγοτέραν, ἢ ὀλιγωτέραν βεβαιότητα, ἢ πιθανότητα, κὴ τὰ σφιγότερον, ἢ ὀλιγώτερον βέβαια, ἢ πιθανὰ σημεῖα τῶν ποιοτήτων τες, ὁπῦ μᾶς δίδει ἡ ἀνάλογία, κὴ ἡ μαρτυρία τῶν ἄλλων.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΤΣΟΣ
Ε.Υ.Δ.Τ.Σ Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006